

K Ö Z L E M É N Y E K

A PARLAMENTER HALÁLA

G. Csebotarjov

A fájó emlék -
bús szívemben
Feltámasztja a sebek száz kínját
Tanúként látott
Budán szemem ...
Hősként meghalni
egy kapitányt.

(Konsztantyin Golubjov)

A Nagy-Budapest körül lezajlott elkeseredett harcok mérhetetlen emberáldozatot, szenvedést és rombolást okoztak. A magyar főváros polgárainak ezrei — vagyonukat és hajlékukat a sors kénye-kedvére bízva — a belvárosba menekültek, vagy nagy csoportokban bunkerekbe és az épületek pincéibe rejtőztek, ahol az éhségtől, a hidegtől és a betegségekől leírhatatlanul szenvedtek.

Abból a célból, hogy a felesleges vérontást elkerülje, a békés lakosságot az áldozatoktól megkímélje és az évszázados történelmi emlékekben gazdag Budapestet a lerombolástól megmentse, a szovjet parancsnokság a józan ész szavára hallgatva úgy határozott, hogy az ostromlott helyőrség német és magyar csapataihoz — a megadásra — ultimátumot küld.

Én kaptam azt a parancsot, hogy válasszak két önként jelentkező tisztet, akiknek a katonai jellemzése kiváló, bátrak és nagy akaraterevel rendelkeznek. Kívánatos volt az is, hogy a kijelölt elvtársak jó megjelenésűek, katonás fellépésűek legyenek, és ha bármi keveset is, beszéljenek németül.

— Milyen célra kellene ezek a tisztek? — kérdeztem a hadtestparancsnoktól.

— A Budapestre küldendő parlamenterek tisztét kell ellátniuk — válaszolta.

A hadművészet történetéből tudtam, hogy a parlamentter, amikor fehér zászlóval és a parancsnokság felhatalmazásával az ellenség által megszállt területre lépett, az egész világ hadtörténetében sérthetetlen személynek számított. Megsemmisítésük — amióta a világ világ — lemoshatatlan szégyent jelentett a gáztettelt elkövető hadseregre. Ugyanakkor a háború szigorú erkölcsi törvényei ellenére is voltak esetek, amikor a parlamentereket meggyilkolták.

Személyes élményeimből már nagyon jól tudtam, hogy az ellenség tábo-

rába induló parlamentեր a reá váró ismeretlen következtében nagy lelki izgalmakat él át.

A 1930—32-es években, amikor aktív harcot folytattunk a fegyveres bandák ellen Észak-Kaukázus és Dagesztán vidékén, nekem is — mint az NKVD csapatok megsemmisítő osztaga parancsnokának — gyakran kellett különböző ügynökökön keresztül megbeszélte találkozókra mennem, hogy a szemben álló ellenséges erők vezetőivel a kapitulációjukról és lefegyverzésükről tárgyaljak. Ez a maga nemében szintén parlamenti küldetés volt, bár ezt nem védte a háború erkölcsi kódexe. Ily módon saját tapasztalataimból tudom, hogy ezek a küldetések nem éppen kellemesek. E találkozókon a léghő a viharfelhő közeledtére emlékeztet, amelyből bármely pillanatban lecsaphat a villám.

Parlamentereink ugyanazzal a pszichológiával találkozhattak Budapesten, mint mi a banditákkal. A különbség mindössze az volt, hogy a banditákat banditáknak hívták, a hitleri banditizmust azonban hadsereg, sőt nyugat-európai hadsereg névvel illették. Mindannyian tudtuk, hogy számukra erkölcsi és nemzetközi jog nem létezik, mint ahogyan nem ismerték a háború erkölcsi kódexének általánosan elfogadott normáin alapuló emberi humanizmust sem. A fasiszta hadsereg, amely az embergyűlölet, az erőszak, a rablás és ártatlan emberek tömeges mézárulásának fasiszta ideológiáján nevelkedett, felülmúlta a harc legvadabb és legbarbárabb formáit is, hogy elérje hódító célját: a világhuralmat.

Az ilyen hadsereggel való kapcsolat esetén sem a parlament, sem a feladataira őt kijelölő személy nem lehet biztos a feladat szerencsés kimenetelében. Nem volt semmi biztosíték arra, hogy vajon a parlament sérthetlenségének fehér zászlaját nem festi-e meg pirosra a küldött vére?

Teljesen tisztában voltunk azzal, hogy az ilyen ellenséggel való találkozáshoz kijelölt elvtársaknak őszinte odaadással kell viseltetni azokhoz az eszmékhez, amelyekért az életüket fogják kockára tenni.

A parlament magas erkölcsiségű, kitartó és hidegvérű, töretlen akaraterejű és rettenthetetlen bátorságú kell, hogy legyen. A jelölteknek tehát olyan tulajdonságokkal kell rendelkezniük, amelyek képessé teszik őket arra, hogy sikeresen megküzdjenek a nehézségekkel, amelyekkel megbízásuk tövises útján találkozhatnak, legyőzzék azokat és hűek maradjanak esküjükhöz.

Az emberek kiválogatásánál ezek a tulajdonságok jelentették az alapvető mércét a *parlament* megválasztásánál, de igen veszélyes feladatának ellátására.

A megfelelő jelöltek Svédov ezredesnek, a politikai osztály vezetőjének és nekem kellett alapos és körültekintő munkával kiválasztani. Szó se róla, a hadosztály tisztjeinek döntő többsége feltétlenül megfelelt a parlamentekkel szemben támasztott követelményeknek, egyenként azonban majd mindegyiknél találtunk valami hiányosságot: az egyik nem volt elég magas és jótartású ahhoz, hogy a katonai megjelenés mintaképe legyen, a másik egyáltalán nem értett németül, sem magyarul — vagy valami más hibája volt.

A legalkalmasabb jelöltek Ilja Afanaszjevics Osztapenko százados — a hadosztály politikai osztályának az ellenséges csapatok és a lakosság körében folytatott munka főelőadója — és Nyikoláj Jeoktyiszov Orlov főhadnagy — az 1077. lövésvezred 1. zászlóaljának adjutánsa — bizonyultak. Az ő személyüknél meg is álltunk.

Osztapenko százados — az ukrán nép hű fia — 1904-ben a Szumszki terület Krasznojarszki kerület Zseleznyák nevű falujában született. Munkáscsaládban nőtt és nevelkedett. 25 éves korában a bányász szakszervezeti iskola hallgatója lett, amelyet sikeresen el is végzett. 1932-ben tagjelöltből

a kommunista párt tagjai sorába emelkedett és aktívan részt vett a szakszervezeti munkában. 1940 szeptemberében egyhangúlag megválasztották a Dél-oroszországi Kőolajipari Munkások Szakszervezete központi bizottságának titkárává. Innen hívták be 1942 januárjában a Vörös Hadseregbe.

Katonai pályafutásának első állomása a katonai körzetben sikeresen elvégzett pártiskola volt, amikor is megkapta első rangját: a politikai munkás elnevezést.

1942 májusában Osztapenko politikai munkást a szovjet hadsereg idegen nyelvű tanfolyamára vezényelték, amelyet a következő értékeléssel végzett el: tökéletesen beszél németül.

A kibocsátáskor főhadnagyi rangot kapott és a 316. lövészadosztály politikai osztályán főelőadóvá nevezték ki. 1944 augusztusában kiváló szolgálataért előléptették századossá.

Felesége Antonyina Lvovna Davidova volt. Házasságukból egy kislány született.

Orlov főhadnagy — az orosz nép fia — 1920-ban született, tagjelölt. 1941-ben, amikor hazánk felett megjelent a fenyegető veszély, önként jelentkezett a frontra. Gesztenyebarna, göndör hajú, az orosz irodalomtankönyv lapjairól jól ismert Byron képre emlékeztető fiatalember. Az időjárástól függetlenül szeretett sapka nélkül járni. Mivel ez a katonai öltözködés és fegyelem megsértését jelentette, igyekezett minél közelebb kerülni az első vonalakhoz, ahol — mint ismeretes — az öltözékre nem fordítottak különös gondot. A jó megjelenésű Orlov fizikai teljesítőképessége elkápráztatta az őt jól ismerő harcosokat és tiszteket. Képzett, értelmes és tettekre kész tiszt volt. Szolgálati ideje alatt a hadosztálynál aktívan részt vett a pártpolitikai munkában, a harcok közötti szünetek napjaiban és a harc tüzeiben is.

Jól ismerem azt a régi orosz közmondást: „Az öltözeted szerint fogadnak, de az eszed alapján kísérnek ki” — tehát a parlamenterek előkészítését a ruházattal kellett kezdenünk. A lövészárkokat és harctereket megjárt ruházatakat újjal cseréltük ki. A fiúk hamarosan csinos, díszszemlére készülődő katonákká váltak. Úgy néztek ki, mintha skatulyából léptek volna ki.

Az átöltözködés után meghitt társalgás zajlott le. Ennek során sok, különböző jellegű családi és a frontéletet érintő kérdést vetettünk fel. A beszélgetés elején elmondtam, hogy a szovjet parancsnokság a parlamenteri tisztségre jelölte őket, hogy eljuttassák a Budapesten bekerített csapatoknak az ultimátumot. Ezt követően részletesen kifejtettem, hogy milyen felelősség hárul reájuk. Nem akartam sötét képet festeni, de nem hallgathattam el előttük azt sem, hogy a hitleri hadsereg esetében a parlamenterek küldetése igen kockázatos vállalkozás. Előfordulhat, hogy feladatuk teljesítése közben fogságba vetik, megkínózzák, esetleg meg is ölik őket, és csak a kedvező körülmények összeesése esetén térhetnek vissza övéikhez. Ezzel nem ijeszteni akartam őket. Ellenkezőleg, feltártam előttük mindazokat a nehézségeket, amelyekkel esetleg meg kell küzdeniük az ellenség táborában.

— A részleteket nem tudjuk — mondtam nekik befejezésül —, vajon kell-e a megadás feltételeiről tárgyalni, vagy csak át kell nyújtani az ultimátumot a német parancsnokságnak? Mindezt a hadsereg- vagy a fronttörzsében tudják meg. — A beszélgetés végén még egyszer aláhúztam:

— Figyelembe véve a parlamenterek különös felelősségét feladatuk végrehajtásánál, és azt a veszélyt, amellyel szembe kerülhetnek, a jelöltek kiválasztása szigorúan önkéntes alapon történik. Ha valaki önök közül, tiszt elvtársak — hangsúlyoztam —, nem akarja megtenni ezt a kockázatos lépést, visszaléphet. Ezt nem tartjuk gyávaságnak és az egész köztünk marad, anélkül, hogy ezt bárkivel is közölnénk.

Elsőnek Osztapenko százados emelkedett fel. Megigazította gimnasztyorkáját és beszélni kezdett:

— Hadosztályparancsnok Elvtárs! Teljesen átérzem a reám bízott feladat felelősségteljes voltát. Reálisan értékelem a helyzetet, amelyben nekem a parlamenti megbízatást teljesítenem kell. Magasra értékelem azt a bizalmat, amelyet a parancsnokság belém, egyszerű tisztbe helyezett. Több ezernyi emberi élet megmentéséért kész vagyok oda menni még akkor is, ha életemet a halál fenyegeti. Biztosíthatom önt, és az ön személyében a pártot, hogy a reám háruló megbízatásnak becsülettel eleget teszek. Ebben segítségemre lesz német nyelvtudásom is. Nagyon örülök az ön bizalmának.

Alig, hogy Osztapenko befejezte válaszát, Orlov főhadnagy — nem várta míg megkérdezik —, felkelt székéről és meggyőződéssel mondta:

— Teljes mértékben egyetértve csatlakozom a százados elvtárs által elmondottakhoz. Lelkem mélyéből hálás vagyok a belém helyezett bizalomért. És én is kész vagyok, mint katona, a reám háruló feladatot teljesíteni. Két halál nincsen, az egyet pedig nem lehet elkerülni. Megtisztelő más emberek megmentéséért meghalni. Életünket, ha kell, csak szeretett hazánk és a magunk javára áldozzuk fel.

— Na, és hogyan is leszünk a füles sapkával Orlov elvtárs? — kérdezte mosolyogva Svedov. — Sapka nélkül ott majd nem lehet.

— Semmi baj, ezredes elvtárs, valahogy majd csak kibírom ezt a nehéz terhet is — felelte tréfásan a főhadnagy. — Azt mondják nehéz volt a Monomach sapka is, mégis hordták. Az én füles sapkám csak kicsiny madárka, valahogy elhordom.

— Vigyázzon ám, ne hagyjon cserben, mert azután pirulhatok a hadosztályparancsnok előtt.

— Ezredes elvtárs, és ha egyszer elpirul, mi van akkor? Gondolom semmi; a pirosság az arcról elmúlik, az ezredes újra ezredes lesz — mondta mosolyogva Orlov. — Én hajlandó vagyok elpirulni akár százszor is, csak ezredes lehessek.

— Feltétlenül az is lesz — biztosította Svedov —, rossz az a katona, aki nem törekszik arra, hogy tábornok legyen.

Más választ tisztjeinktől nem is vártunk. Mégis örömteli, jó érzés volt, hogy nem hátráltak meg a reájuk leselkedő veszély előtt, bár tudták, lehetséges az is, hogy fel kell áldozniuk magukat. Tudatosan, önként, jó kedéllyel mentek, hogy megmentseék Budapest főváros polgárainak és a magyar földön harcoló hadseregek katonáinak életét.

— No, elég volt a tréfából — mondtam —, most pedig útra!

Megköszöntem a tiszteknek elszántságukat és jó utat kívántam nekik a parlamenti tövises útján. Ezek után elváltunk. Ők a hadsereg-törzshöz mentek eligazításra, mi pedig Svedov ezredessel a figyelőpontra, ahol bennünket más, nem kevésbé fontos feladatok vártak: a hadosztály harcainak irányítása.

December 29-re virradóra az arcvonal peremvonaláról egész éjjel és reggel nagy erősségű szovjet hangszórók német és magyar nyelven szünet nélkül sugározták a Budapesten bekerített ellenséges parancsnokságnak és csapatoknak, hogy ultimátumot átadó parlamentereket küldenek ki. Pontosán közölték az időt és az útvonalat, amelyen elhaladnak.

A 3. Ukrán Front parlamentereinek haladási útvonala hadosztályunk támadási sávjának balszárnyán volt. Ez még nagyobb mértékben megnövelte felelősségünket a tervezett feladat sikeres kimenetelét illetően.

Minden adás a bemondó következő szavaival ért véget:

— December 29-én reggel 10 órakor a szovjet csapatok az egész bekeri-

tési gyűrűben megszüntetik a harctevékenységet, hogy a bekerített csapatok parancsnokságának átnyújthassák ultimátum-javaslatunkat.

A tűz megszüntetésére felhívták a német parancsnokságot is.

Minden alkalommal, amikor ilyen adás kezdődött, az ellenséges csapatoknak az állásainkra irányuló tüze felerősödött. Különösen hevesen lőtték a hangszórók elhelyezési körletét.

Parancsnokságunk ezen az éjjelen — a hangszórókon kívül — repülőkről a katlan felett szétszórt röplapokon fordult az ostromlott Budapest katonáihoz, tisztjeihez és lakosságához.

Eljött a hajnal és vele együtt egy új nyugtalanság is. A tüzet — a parancs alapján — az egész arcvonalon megszüntettük. Izgatottan vert a szívem. Mindazok a kellemetlenségek, amelyeket egykor a banditákkal vívott harcban, a haramia-bandák vezéreivel való találkozásokon átéltem, most itt, Budapest határán, a harcmezőn újra megismétlődnek alárendeltjeimmel.

Nem mozdultam el egy pillanatra sem a Kelenföldön levő figyelőpontról, állandóan nyomon követtem tisztjeim sorsát. Közvetlen telefonösszeköttetést létesítettünk az arcvonal ama szakaszával, ahol a parlamenterek majd áthaladnak. Ezen a ponton megbízott emberem Sahvorosztov őrnagy, a hadosztálytörzs felderítő főnöke tartózkodott. Jelentései alapján mindenről értesültem, ami ott történt.

Délelőtt 11 óra körül a Kelenföldi pályaudvartól délnyugatra a múton megjelent a zöld Willis. A gépkocsi lassan elhagyta ezredünk harcrendjét és kiért a peremvonalra. Osztapenko százados kezében rúdra felcsavart fehér zászló volt. Köpenyök bal karján jól látható volt a fehér karszalag. Osztapenko és Orlov bizonyos távolságra egymástól kimentek a peremvonalunk elé, és kibontották a fehér zászlót. Kísérőjük egy törzsrőmester volt a 23. hadtest komendáns őrszázadából: Jefim Taraszovics Gorbatjuk, a nagy orosz nép 34 éves fia, párttagjelölt, a Nagy Honvédő Háborúban 1942 júniusától vett részt, nem egyszer szagolt már puskaport.

Mozgásukat az első állásokból több száz szempár figyelte. Alig tettek azonban meg 100 méternyi távolságon, amikor a németek oldalán megszólalt egy gépfegyver. A parlamenterek lábainál kis por-oszlopocskák emelkedtek. A tisztek erre hirtelen megfordultak és gyors léptekkel visszatértek lövészárkainkba.

Az elől levő katonák között fekvő Osztapenko százados arcán valami különös kemény, elmélyült vonás jelent meg. Szemét az ellenség peremvonalán tartva fordult Orlovhoz és a következőket mondta:

— Az idő halad, valamit tennünk kell a feladat teljesítése érdekében.

Orlov nem felelt semmit, mivel e pillanatban újabb golyók süvítettek el a fejük felett...

Ugyanebben az órában a Duna bal partján Kispesten — Pest elővárosában — is elindult egy személygépkocsi a német védelem első állásai felé. A gépkocsiban Malinovszkijnak, a Szovjetunió marsalljának a parlamenterei ültek: Steinmetz százados, Kuznyecov főhadnagy és a gépkocsivezető, Filimonnyenko közkatona. A gépkocsiban a magasra emelt zászlót lobogtatta a szél. Tisztán hallatszott, hogyan működik a gépkocsi motorja és hogy surrognak a kerekek az úton. És ott, ahol a gépkocsi haladt, hirtelen tüzérségi lövedék éles robbanása hallatszott, amelyet közvetlen irányzással lőttek ki ágyúból a német védelem peremvonaláról. A gépkocsi füstfelhőbe burkolózva megállt. Amikor a füst szétoszlott, a parlamentereket figyelők előtt világossá vált, hogy a németek rémes gáztettét hajtottak végre. Az elől ülő Steinmetz százados és Filimonnyenko közkatona kirepült a kocsiból és mindkettő azonnal meghalt, Kuznyecov főhadnagy pedig súlyosan megsebesülve fennakadt a

gépkocsi roncsain. Ezt a szomorú hírt akkor kaptuk, amikor a 3. Ukrán Front parlamenterei még az első állásokban feküdtek...

Amikor az ellenség beszüntette a tüzelést és a parlamenterek felemelheték fejüket, Osztapenko százados társaihoz fordult és a következőket mondotta:

— Bármily nehézségekkel is kell megküzdenünk az úton, mindenáron át kell adnunk az ultimátumot a német parancsnokságnak. Más lehetőségünk nincsen.

— Vitán felül ez így helyes, százados elvtárs — felelte egyetértően Orlov.

— Azzal, hogy a peremvonalon fekszünk, semmire se megyünk. El kell indulnunk!

És elindultak...

— No, jó szerencsét — mondta nekik búcsúzóul Sahvorosztov őrnagy, jó vadászszokás szerint.

Az ellenség most csendben volt. A parlamenterek egyre gyorsabban mentek előre. Hallgattak. Mindegyik gondolataiba merült, de lelkükben ott fészkelt az ismeretlentől való félelem. Hiába, ilyen az emberi lélek, amikor halálos veszélynek néz elébe. Még a bátrak legbátrabbikának is gyorsabban ver a szíve, jobban megfeszülnek az idegei, hiszen nem tudja, mi vár rá az előtte álló harcban. Nincs abszolút merészség. Meghalni senki sem akar — sem az öreg, sem a fiatal. Mindannyian ragaszkodunk az élethez. Ilyen az emberi természet.

Jól láttuk, amint tisztjeink áthaladtak a Sasadi út és a Budaörsi út kereszteződésénél. Ám alig tettek egy pár métert a szemben álló fél területén, meg is álltak. Nyomban ellenséges katonák vették körül őket.

Pár perc múlva egy szürkészöld Limousine jött értük. A katonák utat engedtek. A parlamenterek szemét bekötötték, majd kísérőikkel gépkocsiba szállva útra keltek.

Az idő lassan telt. Végül 15 órakor, vagy legalábbis 15 óra körül ugyanarra a helyre, ahonnan az ellenséges területre elindultak, megérkezett ugyanaz a gépkocsi. Parlamentereinkkel együtt a kocsiból kiszállt egy német tiszt is, aki valamilyen utasítást adott, majd újra beült a kocsiba és elhajtott.

Parlamentereink szeméről levették a fekete kendőt, majd 3 katona kikísérte őket a peremvonalra. Ám alig tettek meg 200 méternyi utat a semleges területen, amikor néhány tompa robbanás hallatszott. Ugyanekkor az ellenség peremvonalán elhelyezett gépfegyverek és géppisztolyok tüzelésbe kezdtek.

A német fasiszták végrehajtották soronkövetkező vérszomjas gáztettüket. Aknavető, géppuska és géppisztoly sorozatok pergőtűzével árasztották el a parlamentereket. Osztapenko hirtelen megtorpant, karjait magasba lendítette, majd elterült a műúton. Orlovot és Gorbatjukot nem lehetett látni. Néhány perc múlva azonban, a csodával határos módon megérkeztek a peremvonalunkra földtől maszatosan, de épen, egészségesen. A főhadnagyot és a törzsőrmestert azonnal a hadseregtörzshöz irányították.

Az ellenségnek egyetlen lehetősége a kapituláció volt ahhoz, hogy kijuthasson a Budapesten kialakult helyzetből. További ellenállásuk teljesen reménytelen volt, mivel élelmiszer-, hadianyag és más egyéb készleteik igen korlátozottak voltak a több milliós lakosú, ostromlott város ellátására. Ez kizárta annak lehetőségét, hogy hosszú ideig tartó harcot folytassanak a szovjet hadsereg előrenyomuló csapatai ellen. Gyors külső segítségre egyáltalán nem számíthattak, mivel az 50 kilométernyi széles folyosót a szárazföldön a külső arcvonal csapatai, a levegőben pedig a vadászpilóták

megbízhatóan védték. Az ostromlott csapatok előtt két lehetőség állt: fogság vagy halál. És mégis valami példátlan történt. A német parancsnokság a józan ész ellenére a második utat választotta. Azt az utat, amely az ellenálláson keresztül a sírba és a történelmi értékekben gazdag Budapest szétrombolásához vezetett. Nem elég az, hogy nem fogadták el a megadásról szóló ultimátumot, a nemzetközi jogokat is semmibe véve, vadállati kegyetlenséggel meggyilkolták parlamentereinket.

Miután kétségbevonhatatlanul világossá vált, hogy az ellenség nem akarja megadni magát és megsemmisítette a parlamenterek második csoportját is, mindkét frontunk parancsnoka utasítást adott a harc újrafelvételére, a Budapesten levő német és magyar csapatok megsemmisítésére a bekerítés belső arcvonalának egész hosszában.

Az ellenség hallatlan hitszegéséről szóló hír villámgyorsan elterjedt a hadosztály egységeinek és alegységeinek állásaiban, amelyek mélyen benyúltak Kelenföldre, Buda elővárosába.

— A hitlerista fejjavadások — mondta Volgin komszomol-szervező, a felderítő század őrmestere —, orvul megölték parlamentեր elvtársainkat. Magukra vessenek a fasiszta fenevadak, ha szétzúzzuk és eltöröljük őket a föld színéről.

Volgin szavai a hadosztály minden harcosának a gondolatát fejezte ki. Szívükben olthatatlan bosszú gyúlt. Az ártatlan emberek vadállati meggyilkolásán felháborodott katonák soha nem látott rohammal válaszoltak az ellenségnek.

Reggel a napkorong nagy és vörös volt, bearanyozta egész Budapestet. A téli szél szétoszlatta a lövedékek robbanása okozta füstöt, és metsző hidegével behatolt a katonák köpenye alá. A figyelőpontunkon levő rádióállomás az éterben folyó megszámlálhatatlan beszélgetésből felfogta Levitán jól ismert hangját. Hazánk fővárosából, Moszkvából az egész világnak szerteszét sugározta az éterben a hírt:

A szovjet katonai parancsnokság — a 3. Ukrán Front csapatainak parancsnoka, Tolbuhin, a Szovjetunió marsallja és a 2. Ukrán Front csapatainak parancsnoka, Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja útján — humánus numtól vezérelve, a hadvezetés nemzetközi szabályainak és szokásainak megfelelően, 1944. december 29-én parlamenterekkel a Budapesten bekerített ellenséges csapatok parancsnokságának és tisztikarának a következő ultimátumot küldte:

„ULTIMÁTUM

A budapesti német és magyar csapatok vezénylő tábornokának, a Budapest területén körülrárt német 13. páncélos hadosztály, a »Feldherrnhalle« SA páncélgránátos hadosztály, a 271. gyaloghadosztály, a 8. és 22. SS lovas-hadosztály, a 239. rohamtűzér-dandár tábornokainak és tisztjeinek, továbbá a magyar 1. páncélos hadosztály, a 10., 12. és 26. hadosztály, a 10. őrezred, a 3. rendőrezred és a 206. tartalékezed tábornokainak és tisztjeinek!

A Budapest területén körülrárt összes német és magyar csapatok parancsnokainak!

December 25-én a 3. Ukrán Hadseregcsoport csapatai Budapesttől nyugatra a Dunáig törtek előre, s megszállták Esztergomot. Itt egyesültek a Dunától északra előnyomuló 2. Ukrán Hadseregcsoport egységeivel. Ezzel a Budapest területén levő összes német és magyar csapatok körül a gyűrű bezárult.

A Vörös Hadsereg Budapest körülrálásával egyidejűleg eredményes támadó hadműveleteket folytat Csehszlovákiában, ahol a szétvert, visszavonuló német

csapatokra súlyos vereséget mér. A Vörös Hadsereg csapatai átlépték a Vértes hegységet és rövidesen befejezik egész Magyarország megtisztítását a német csapatoktól.

A Baltikumban folytatódik a Schörner tábornok parancsnoksága alatt álló és körülzárt német hadseregcsoport megsemmisítése.

Nyugaton a Hitler által megindított és szélében-hosszában propagált ofenzíva befulladás és a háború kimenetelének sorsát megváltoztatni már nem tudja. Lényeges segítség már sehonnan sem várható.

A szétvert és Budapest területén körülzárt német és magyar csapatok maradványainak helyzete teljesen reménytelen. Az összes visszavonulási utak el vannak vágva.

Többszörös túlerőnk emberben, hadianyagban és felszerelésben ön előtt, mint vezénylő tábornok előtt, és a körülzárt csapatok tisztjei előtt már nem lehet kétséges.

Tábornok úr bizonyára belátja, hogy minden további ellenállás elvesztette értelmét. A harc céltalan folytatása feltétlenül csapatainak megsemmisítéséhez, a békés polgári lakosság lelketlen feláldozásához és a magyar főváros teljes pusztulásához vezetne.

További felesleges véráldozatok elkerülésére Budapestnek, történelmi jelentőségű műemlékeinek, kulturális és művészi alkotásainak megmentése érdekében felszólítom az alábbi feltételek elfogadására:

1. A körülzárt német és magyar csapatok — parancsnokságaikkal az élen — a harci tevékenységet azonnal szüntessék be.

2. A légénység, az összes tiszték és tábornokok, továbbá a teljes fegyverzet, felszerelés, szállító eszközök és hadianyag épségben átadandó.

3. A harcot beszüntető tábornokok, tiszték és a légénység biztonságáért, életéért szavatolunk.

A német hadifoglyok részére biztosítjuk a hazatérést hazájukba, kívánságuk szerint más országokba.

Az összes magyarok, akik megadják magukat, kihallgatás és ellenőrzés után azonnal szabadlábba helyeztetnek és otthonukba távozhatnak.

4. A fegyverletételben érintett csapatok egyénei egyenruhájukat, rendfokozati jelvényeiket, kikitetéseiket, a magántulajdonukat képező tárgyakat és értékeket megtarthatják. A törzstisztek és tábornokok ezenkívül megtartják szűrőfegyvereiket.

5. Az összes sebesültek és betegek azonnal orvosi kezelésben részesülnek.

6. A tábornokok, tiszték, altiszték és a légénység részére az ellátás biztosítva lesz.

A választ írásban kérjük, melyet megbízott tiszték feltűnő fehér zászlóval megjelölt személygépkocsin a budapest—vecsesi műúton adjanak át.*

A kiküldött tiszteket meghatalmazott orosz tiszték a főharcvonalban az említett műúton 1944. december 30-án, moszkvai idő szerint 12 órakor várni fogják.

Ha a fenti fegyverletételi feltételeket elutasítja, úgy a Vörös Hadsereg földi és légi hadereje a hadműveleteket a körülzárt német és magyar csapatok megsemmisítésére megkezdi.

Ez esetben az összes csapatok megsemmisítéséért, Budapest lerombolásáért, valamint a békés polgári lakosság súlyos áldozataiért a felelősséget ön fogja viselni."

* Osztapenko százados is ezzel azonos szövegű ultimátumot adott át a németeknek. A 3. Ukrán Front parancsnoksága a válasz átadásának helyéül viszont a Budáról Erd felé vezető műutat jelölte meg. Az ultimátumot Malinovszkij, a 2., és Tolbuhin, a 3. Ukrán Front parancsnokai, a Szovjetunió marsalljai irták alá. — a Szerk.

December 29-én, moszkvai idő szerint 11 óraker — folytatta a bemozó —, a Duna bal partján levő terepszakaszról egy szovjet parlamentertiszt személygépkocsin, nagy fehér zászlóval az ellenség állásai felé indult. Amikor a parlamentert az ellenség első állásaihoz közeledett Kispeszt délnyugati szélén, a jól látható fehér zászló és a szovjet tiszt világos szándéka ellenére, a németek erős puska-, géppuska- és tüzérségi tüzellel fogadták és megsemmisítették.

Ugyanebben az időben egy másik szovjet parlamentertiszt kísérel, a Duna jobb partján levő terepszakaszról nagy fehér zászlóval átlépte az arcvonalat egy útkereszteződésnél, kb. 4 kilométernyire keletre Budaörs lakott településtől. A parlamentert innen a német csapatok főhadiszállására kísérték, ahol a német parancsnokság bejelentette, hogy nem fogadja el az ultimátumot és nem hajlandó semmiféle tárgyalásba bocsátkozni. A parlamenterek visszatérésekor a németek tüzet nyitottak és hátlövésellel a parlamentert megölték. Az öt követő kísérel tiszt csak a szerencsés véletlen folytán maradt életben.

Íme a tények, amelyek bizonyítják, hogy előre eltervezve, vandál módon ölték meg a szovjet parlamentereket Budapest térségében.

A jelenkor háborúinak története nem ismer ehhez hasonló bűncselekményt — folytatta Levitán. A parlamenterek ősidők óta sérthetlenséget élveznek. Ez a jog tradíciókon alapul. 1907-ben Hágában elfogadott, a „Szárzaföldi háborúk törvényei és szokásai”-ról szóló szerződés is magában foglalja. A hitlerista szörnyetegek megint megmutatták az egész világnak, hogy számukra nem létezik írott törvény... A Szovjetunió hitszegő megtámadásával kezdtek el a háborút és úgy viselkedtek mint barbárok, vagy emberevők. És úgy végzik, mint alávaló, gyáva gyilkosok, akiknek már úgy sincs mit veszíteniük. A hitlerista parancsnokság vadállati kegyetlenséggel megölte szovjet parlamentereinket — „utánunk az özönvíz” jelszóval. A bosszú elől azonban nem menekülhetnek.

*

Abból a célból, hogy megakadályozzuk Osztapenko százados földi maradványainak meggyalázását és eltemethessük, Sahvorosztov őrnagynak parancsot adtam, hogy a hadosztály felderítő százada éjszakai portyával hozza ki a parlamentert a semleges területről.

A siker biztosítására a század tevékenységét az 1073. lövészezred balszárnyon levő zászlóaljának alegységei támogatták, mivel állásaik ebben a körzetben helyezkedtek el.

A század vállalkozását december 30-án éjjel 1 óraker teljes csendben megkezdte. Amikor azonban elérték azt a helyet, ahol a holttest feküdt, az ellenség felfedezte a századot és erős tüzet nyitott. Elkeseredett harc fejlődött ki, melybe hamarosan bekapcsolódtak az ezred más alegységei is aknavetőikkal és tüzérségükkel együtt. A század portyája a hadosztály balszárnyán levő zászlóaljának éjszakai támadásává fejlődött. Két óra hosszatt tartott az éjszakai küzdelem. A felderítők és a gyalogság együttes összefogásának eredményeképpen sikerült betörni az ellenség peremvonalán levő állásokba és rohammal bevenni néhány épületet Budaörs utcáin.

Osztapenko százados holttestét kihozták a harcmezőről és reggel a hadosztály harcálláspontjára, Budafokra vitték, hogy eltemessék...

Délben 12 óraker a hadosztály törzsébe megérkezett Orlov főhadnagy. Részletesen beszámolt mindarról, ami velük történt az ellenséges területen, attól a pillanattól kezdve, hogy átlépték az arcvonalat. Elbeszéléséből távolról sem maradt meg minden emlékezetemben.

— Megfelelő eligazítás után — kezdte beszámolóját — átadták nekünk az öt viaszpecséttel ellátott borítékot, gépkocsit kaptunk és elindultunk a peremvonalra.

A karunkra karszalagot kötöttünk és kibontottuk a fehér zászlót. Hárman indultunk a németek állásai felé. Úgy tűnt, hogy a zászló nem bomlik ki úgy, ahogy kellene. Osztapenko ezért feljebb emelte és így a zászló magasra felettünk lobogott.

Amikor már egy darabon semleges területen mentünk, az ellenség géppuskatűzet nyitott ránk. A lehető leggyorsabban vissza kellett térnünk a mieink láncáig.

A 2. Ukrán Front parlamentereinek, sorstársainknak halálhíre, melyet a felderítő parancsnok tudomásunkra hozott, nem rémített meg minket — folytatta visszaemlékezését —, csupán óvatosságra ösztönzött. Továbbfelelni teljesen értelmetlen lett volna, ezért felkeltünk és újra elindultunk. Az úton szinte hallottam, amint vert a szívem, amelyet valamilyen megmagyarázhatatlan félelem kerített hatalmába. Azt is lehetett volna gondolni, hogy félek. De nem, nem féltem. A lövésekhez már hozzászoktam. A peremvonal eltompítja a félelemérzetet. Mindenek előtt attól rettegtem, sikerül-e becsületesen teljesíteni a parancsnokság megbízatását. Megfontoltan, lassan mentünk előre, hogy veszély esetén vissza tudjunk fordulni a mieinkhez. A németek azonban nem tüzeltek. Gázt adtunk és áthaladtunk a semleges zónán. Beértünk az ellenség védelmének peremvonalára. A bennünket körülvevő katonák különböző korúak voltak, felnőtt kamaszok, legtöbbjük arca bozontos. Valószínű nem volt idejük borotválkozni.

Szemünket bekötötték és kézen fogva a közben odaérkező gépkocsikhoz vezettek. Az ajtó kinyílt és egy durva hang azt mondta:

— Ültessétek őket a hátsó ülésre és jól vágjátok be az ajtót!

A gépkocsi elindult. Úgy tűnt kb. 25 percet mentünk elég gyorsan. Ez alatt az idő alatt a kocsiban ülők egyike sem szólalt meg. Ők nem kérdeztek tőlünk semmit, így nekünk kezdeményezni a beszélgetést tapintatlanság lett volna. Nehéz lenne eldönteni, hány kilométert tettünk meg, az idő és a gyorsaság iránti érzékünket teljesen elveszítettük. A gépkocsi sebessége csökkent, majd balra fordult és megállt. „Házigazdánk” kiszálltak, majd egymás után minket is kiségitettek a kocsiból. Karon fogtak — mint az előbb — és valamilyen aszfaltozott úton vezettek bennünket. Kb. 150 méter után leereszkedtünk egy lépcsőn, majd ajtó csikorgott és egy helyiségbe léptünk. A kísérő német jelentette:

— Az orosz parlamentereket a parancs szerint előállítottam!

— Jó! — felelte egy másik hang. — Vegyétek le a kendőt a szemükről és elmehetnek!

Amikor levették a kendőt, az éles villanyfény úgy a szemünkbe vágott, hogy újra össze kellett húzni. Amint lassan kinyitottam a szemem, láttam, hogy egy tágas, ablaktalan szobában vagyunk. Előttünk egy kényelmes, zöld plüssel bevont L alakú divány, amelyen egy nagy természetű, vörös hajú német alezredes ült. Egyik lábát a másikon keresztbe vetette. Előtte ovális, dióbarna, politúrozott asztal állt, rajta vízzel telt korsó. Mellette két pohár és az étkezéshez szükséges asztalra emlékeztető porcelán tál volt. Balról, egy négyzetes asztalon garmadányi telefon. A magas, fehér alapon ezüsttel hengerelt fal mellett 7—8 szék állt, négyen különböző rendfokozatú katonatiszt ült.

Amint a vakítóan kivilágított szobában látásunkat újra visszanyertük, Osztapenko százados a diványon ülő német alezredeshez, mint rangidőshöz fordult és jelentette:

— A szovjet parlamenterek a szovjet parancsnokság ultimátumával megérkeztek, hogy Pfeffer-Wildenbruch altábornagynak átnyújsák.

A német alezredes szarkasztikusan ránézett kollégáira és a helyéről felemelkedve azt mondta:

— Százados úr, tévedett a megszólításban! Parancsnokunk Pfeffer-Wildenbruch vezérezredes, aki ezt a magas rangot a Führertől különleges érdemeiért kapta.

— Bocsánatot kérek, alezredes úr! — válaszolta Osztapenko. — A szovjet parancsnokság, amikor minket útbaigazított, valószínűleg még nem tudott a végbement változásról.

— Kérem az ultimátumot! — nyújtotta jobb kezét az alezredes, majd hozzáfűzte —, jelenteni fogom.

— Alezredes úr! A szovjet parancsnokságtól kapott eligazítás szerint — mondta Osztapenko — az ultimátumot személyesen Pfeffer-Wildenbruch tábornok úrnak kell átnyújtani és senki másnak.

— Százados úr, én a főparancsnok különleges felhatalmazásával ellátott tiszt vagyok — válaszolta szigorú hangon a német —, így az ultimátumot nekem kell átadnia, én pedig jelenteni fogom a főparancsnok úrnak!

— Köszönjük önnek alezredes úr, mint a főparancsnok különleges felhatalmazásával ellátott tisztjének a bemutatkozást. Így most már tudjuk mivel tárgyalunk — mondta udvariasan a százados, majd így folytatta: — Azonban mindtől függetlenül kérjük önt, jelentse a tábornoknak, hogy az ultimátumot személyesen az ő kezeibe szeretnénk átadni.

A különleges felhatalmazással ellátott alezredes előírás szerint balra fordult s néhány lépést téve kopogtatás nélkül kinyitotta a két fekete bőrrel bevont ajtó egyikét és belépett. Néhány perc múlva az alezredes újra előtűnik állt.

— Százados úr — mondotta —, a vezérezredes úr megparancsolta, hogy én vegyem át az ultimátumot.

Tovább vitatkozni, bizonygatni álláspontunkat, hasztalan lett volna. Osztapenko százados kinyitotta térképtáskáját, kivette belőle az értékes borítékot és átnyújtotta a németnek, aki átvette és ugyanazon az ajtón mint az előbb, távozott.

Egy tiszt — szintén százados — hellyel kínált bennünket, majd megkérdezte: hogyan utaztunk, nem történt-e az úton valamilyen kellemetlenségünk?

Amikor pozitív választ kaptak, megpróbálták kipuhatolni a főparancsnok megbízottjának átnyújtott iratok tartalmát. Mivel minket arra nem hatalmaztak fel, hogy bármilyen, a bekerített csapatokra, illetve a megadásra vonatkozó beszélgetést folytassunk, éppen ezért udvariasan elhárítottuk a százados kíváncsiságát, mondván:

— A borítékban egyetlen irat van és ez az önök helyőrségének megadásáról szóló ultimátum.

Ezt követően a beszélgetés általános témákra terelődött: ki hol született, mekkora a család és más különböző dolgokra, melyek az arcvonal eseményeit nem érintették. A társalgásba a többi német is bekapcsolódott. A kérdéseket és a válaszokat Osztapenko százados fordította. Ő vezette a beszélgetést is, mi Gorbattjkkal csak hallgattunk.

A németek érdeklődését felkeltette az, hogy a százados milyen jól beszélt németül és ezért többször megkérdezték tőle, vajon nem német nemzetiségű-e?

— Nem, ugyan hogy gondolják! — tréfálkozott velük Osztapenko. — Csak a németeknek van ehhez joguk? A német nyelvet mi nagyon tiszteljük, különösen akkor, amikor azt a szót mondják: „kaputt”!

Így telt el kb. 1 óra. A bőrbevonatú ajtó kinyílt és merev arckifejezéssel az ajtónyílásban megjelent az alezredes. Bal kezében felbontatlan volt az általunk átadott boríték. Lassan betette maga után az ajtót, jobb kezét magasba lendítve elkiáltotta magát:

— Heil Hitler!

A tiszték, akik eddig velünk beszélgettek, felugrottak és egyszerre válaszoltak:

— Heil! — Arcuk elsápadt, valószínű azért, mert a borítékról ítélve mindannyiuk számára világossá vált, hogy az ultimátumot elutasították.

Mi ezt csak akkor értettük meg, amikor a német alezredes átadta a borítékot Osztapenkónak és a következőket mondotta:

— Százados úr! Pfeffer-Wildenbruch vezérezredes úr, a budapesti fegyveres erők parancsnoka megparancsolta: a borítékot a megadás feltételeit tartalmazó ultimátummal együtt a Vörös Hadsereg parancsnokának válasz nélkül küldi vissza. Velünk az isten és a Führer!

Amikor Osztapenko a borítékot visszatette térképtáskájába, az alezredes egy-egy pohár szódavízzel kínált meg bennünket. Mi örömmel fogadtuk el, s jólesően öblítettük le kiszáradt torkunkat az üdítő itallal. Szemünket újra bekötötték és karon fogva kivezettek bennünket az épületből. Ugyanazon a lépcsőn mentünk, csak most nem le, hanem felfelé. Az a gondolatom támadt, hogy meg kellene számolni a lépcsőfokokat. És gépiesen számolni kezdtem. A huszonegyedik lépcsőfoknál az emelkedés véget ért. Szerencsés szám — gondoltam —, ezzel mindig lehet nyerni.

Tehát mi a föld alatt voltunk, még hozzá meglehetősen mélyen. Ha egy lépcsőfokot 25 cm magasnak veszünk — mint ez általában lenni szokott —, akkor a helyiség, ahol voltunk 5 méter mélyen van. A szoba, melyben tartózkodtunk nem lehetett 3 méternél magasabb. Felette 2 m 25 cm vastagságú födém. Bármilyen erős bombázás esetén nyugodtan el lehet benne üldögni.

Újra gépkocsiba ültettek bennünket és útra keltünk. Most vagy gyorsabban jöttünk, vagy más úton haladtunk, mindenesetre nagyon hamar megálltunk. Felszólítottak bennünket, hogy szálljunk ki, majd a koci elment.

Amikor kivezettek bennünket a peremvonalra, levették szemünkről a kendőt és mi elindultunk a mieinkhez. Sokkal gyorsabban jöttünk visszafelé, mint amikor odafelé mentünk. Körülbelül félúton lehettünk, amikor Osztapenko százados felém fordult és azt mondta:

— Úgy látszik, sikerült. Most is ránk mosolygott a szerencse.

Alighogy kimondta e szavakat, 3 hatalmas robbanás hallatszott, körülötünk repeszek és golyók süvítettek. Osztapenko százados a németek felé fordult és lezuhant az útra. Mi a törzsőrmesterrel az útszéli árokba ugrottunk. Az ellenség géppuskatüze nem szűnt. Világossá vált, hogy a százados meghalt. Nem akartuk az úton hagyni. Az árokban feküdve lázasan törtük a fejünket, hogyan lehetne elvinni őt a mieinkig. Fejünk felett golyók repkedtek. Némelyik az árok szélébe csapódott, majd visszavágódott és sziszegve oldalra kirepült. Robbanások nem hallatszottak. Gorbátjuk törzsőrmester magasra emelt sapkáját egy pillanat alatt átyukasztották a golyók. Ebből tudtuk, hogy arról a helyről, ahol mi vagyunk, lehetetlen Osztapenkohoz jutni, mert a halál elkerülhetetlen. Kissé előre kúsztunk az árokban,

a tüzelés csendesedett és így egy próbát tettünk. Levettem a köpenyemet és a százados felé küsztam. Körülöttem újra süvíteni kezdtek a golyók.

De én továbbkúsztam, figyelmen kívül hagyva e zajt. Egy ember nem elég erős ahhoz, hogy egyedül elvigye Osztapenkót. A törzsőrmestert bevárni nincs idő, mert lelőnek — mértem fel a helyzetet. A százados egy nagy vértócsában feküdt. Lecsatoltam a véres térképtáskáját, amelyben a boríték volt, majd a német golyózáporban visszaugrottam az árokba.

Mást nem tehattünk. Életünket nem kockáztathattuk csak azért, hogy a holttestet kihozzuk. Úgy terveztük, hogy éjjel ezt jobban meg lehet majd tenni. Elkezdtünk kúszni az árokban a mieink felé.

70 méternyit haladhattunk, amikor észrevettük, hogy kiértünk a tüzelési zónából, felkeltünk és szinte egy ugrással a saját peremvonalunkon voltunk.

Ilyen tragikusan végződött parlamenti megbízatásunk — fejezte be szomorúan Orlov. — Német foglyokat nem ejtettünk, a századost viszont elvesztettük.

*

Amikor Osztapenko százados holttestét kihoztuk a tűzvonalból és megvizsgáltuk, hátában a lapockától a medence csontig 2 aknarepszet és 4 golyót találtunk, amelyek szinte szétszaggatták az egész testét.

A parlamentert a szabályzat által előírt katonai tiszteletadással temettük el. Svedov ezredes volt a temetési bizottság elnöke. A végső tiszteletadásra minden egyes egységet képviselő tiszt búcsúbeszédet mondott. Mindegyikük esküt tett, hogy bosszút állunk Osztapenko százados haláláért. Osztapenko parlamenti koporsóját dísz sortűz és a hadosztály zenekara által játszott szovjet himnusz hangjai közepette eresztették a sírba. Magyarország nyirkos, hideg földje még egy orosz katonát fogadott ölébe azok közül, akik életüket adták Magyarország és Budapest felszabadításáért. A Duna mellett, Budafokon a hadosztálytemetőben még egy sírhalom emelkedett. vörös gúla alakú fejfával és vörös csillaggal a tetején.

A friss sírhant fölött puskák mennydörögtek
Könnyekkel vesz búcsút a sok jóbarát
Ellép a holt kapitány fölött az ezred
Bevenni ostrommal az ősi Budát.

Mintha csak a halott parlamentert búcsúztató dísz sortűz folytatása lenne Nyikolaj Atorovnak, a Szovjet harcok c. frontújság tudósítójának „Vadállatok” c. cikke, melyet a következő szavakkal fejezett be: Elvtársaink, a parlamenterek drága testénél a következő esküt tesszük: Felemeljük a vadállatra büntető furkósbotunkat és olyan erővel sújtunk le rá, hogy még a füle is zúgjon tőle! — Ilyen súlyos koponyát szétverő ütést kell az ellenségre mérni.

Mintha csak Atorov felhívására történt volna, december 31-én csapataink megsemmisítették a Budapeستől északnyugatra levő erdős-hegyes területen bekerített ellenséges egységeket és elfoglalták Dömös, Pilismarót, Basaharc lakott településeket. A harcok folyamán 5390 német és magyar katonát és tisztet ejtettek foglyul, 42 harcokocsit, 36 rohamlöveget és 34 más löveget, 55 páncélozott csapatszállító járművet, 782 gépkocsit és 5 vasúti szerelvényt zsákmányoltak. Ez volt a 3. Ukrán Front katonáinak újrési ajándéka édes hazájuknak.

Az a katonaszólás, hogy „Két gyűrű két vége, belül a németek”, elvesztette jelentőségét. Egy gyűrű maradt Budapest körül, benne az ellenség 180 000 főnyi hadserege, mely várta az utolsó percek, a véget, a sírt.

Ugyanezen a napon kaptuk meg a 46. hadsereg személyügyi osztályának jelentését, amely arról tudósít, hogy a főparancsnok 1944. december 31-én kelt 0252/N. számú parancsa alapján Osztapenko Ilja Afanaszjevics százados, aki becsülettel teljesítette a rábízott feladatot, szovjet tiszthez és parlamenterhez méltó kitartást és hősiességet tanúsított, halála után a Honvédó Háború Érdemrend első fokozatával tünteti ki a szovjet parancsnokság által küldött parlamenter feladatának példás teljesítéséért és a fasizmus elleni, utolsó leheletéig tartó önfeláldozó harcáért.

Nyikolaj Jeoktyisztoz Orlov főhadnagyot és Jefim Taraszovics Gorbátjukot, akik szintén mint parlamenterek mentek át az ellenség bekerített csapataihoz, hogy átnyútsák a budapesti helyőrség megadásáról szóló ultimátumot, a parancsnokság a Vörös Zászló Renddel tünteti ki feladataik teljesítése közben tanúsított bátorságukért, merészségükért, megfontoltságukért és érdemeikért.

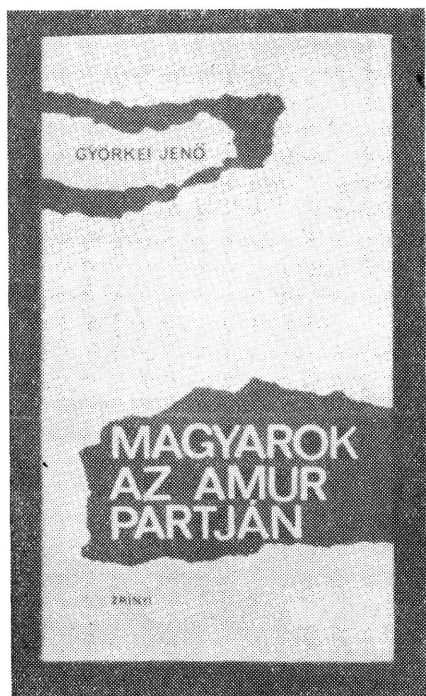

S Z E M L E

GYÖRKEI JENŐ:

MAGYAROK AZ AMŰR PARTJÁN

(Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1967. 166 o.)

A mintegy 150 korabeli és napjainkban készült fényképpel illusztrált kiadvány a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára jelent meg.

Az eddig kiadott munkákból ismeretes, hogy a Nagy Októberi Szocialista

Forradalomban, majd a fiatal szovjet állam megsemmisítésére törő intervenció elleni harcokban százezer magyar internacionalista katona vett részt, s közülük sokan a legdrágábbat — életüket adták a szent ügyért.

Azt viszont kevesen tudják, hogy a neves és névtelen magyar hősök bátor harcának, nagyszerű helytállásának, a proletár internacionalizmus e kiemelkedő példájának milyen jelképeit őrzi a nagy csaták és ütközetek színhelye, a végtelen szovjet föld, s hogyan ápolja a közös harcban született fegyverbarátság, a vérrel megpecsételt elvtársi, baráti kapcsolat emlékeit a szovjet nép.

Erre ad választ Györkei Jenő most megjelent új könyve, melynek szerzői előszavában ezt olvashatjuk: „Nem készült átfogó történelmi monográfiának. Fényképeivel, riportszerű vallomásaival csak néhány főbb mozzanatát kívánja feleleveníteni annak a nagyszerű küzdelemnek, amelyet a magyar munkások, parasztok és értelmiségiek legjobbjai a forradalom földjén, szovjet testvéreik oldalán a forradalom győzelméért és saját hazájuk boldogabb jövőjéért vívtak.”

E sajátos műfajú könyv „Ötven éve történt!” című fejezetében a szerző — többek között — uraik által a háborúba kényszerített magyar hadifoglyok tíz- és tízezreinek tábori életét írja le. Sajnos, ennek ábrázolása kissé egyoldalúvá sikerült. Bár tesz említést arról, hogy több mint másfélmillió hadifogoly dolgozik a termelő munkában,

ezek életkörülményeiről nem ír, pedig a realitáshoz ez is hozzátartozik.

A tábori élet viszontagságai, a család nélkülözéseiről, a sztrájkokról és a csendőrök vérengzéseiről kapott hazai hírek csak fokozták a fennálló társadalmi renddel szembeni elégedetlenséget. A magyar hadifoglyok tudatformálódásához hozzájárultak az orosz munkások is, akik a közös munka során — az egyre fokozódó munkaerőhiány következtében 1917 áprilisában már több mint másfélmillió hadifogoly dolgozott az orosz mezőgazdaságban és iparban — bebizonyították, hogy az elnyomottak sorsa mindenütt hasonló és a közös ellenség, a kizsákmányolás ellen együttes erővel kell fellépni. A bolsevik párt tagjai ezt a célkitűzést még fokozottabban tudatosították. A hadifoglyok forradalmasítását elősegítette az a körülmény, hogy közöttük sok, a hazai munkásmozgalomban már korábban is tevékenykedő ipari munkás is volt.

A külső munkán levő hadifoglyok kapcsolata a szakszervezetekkel, üzemi bizottságokkal és elsősorban a helyi bolsevik szervezetekkel a februári forradalom időszakában még szorosabbra fonódott, s mind nagyobb számban — köztük magyarok is — vettek részt a forradalmi megmozdulásokban.

Az októberi forradalom a hadifoglyok életében is gyökeres változást hozott. A szovjethatalom véget vetett minden erőszaknak és kizsákmányolásnak. Megszüntette a tábor börtön jellegét. A dolgozó hadifoglyok az orosz munkásokkal azonos elbírálásban részesültek, velük egyenlő bért kaptak. A fiatal munkáshatalom mindent megtett, hogy a hadifoglyok a valóságban is élvezzék jogukat. És amikor a sok áldozattal kivívott szovjethatalom veszélybe került, az internacionalisták, köztük a félmilliónyi magyar hadifogoly egyötöde is fegyvert fogott a forradalom győzelméért. Közülük sokan életüket adták a szent ügyért. Emléküket a szovjet nép, emléktárgyaikat pedig a Forradalmi Múzeum kegyelettel őrzi.

1918. február 10-én a központi hatalmak sárba tiporták a fegyverszüneti szerződést és megtámadták a fiatal szovjet államot. Ez a galád cselekedet a hadifoglyok körében is óriási felhá-

borodást váltott ki és tömegével fogtak ellenük fegyvert. Az internacionalisták egyik csoportja, melyet Kun Béla és Pór Ernő vezetett, a narvai arcvonalra ment, hogy fegyverrel a kézben küzdjön Pétervár védelméért. Mint tudjuk, a fiatal Vörös Hadsereg, amelynek kötelékében sok magyar internacionalista is harcolt, a Narva és Pszkov térségében aratta első nagy győzelmét.

A szerző könyvének következő fejezetében a Moszkvában lezajlott eseményekkel foglalkozik. A főváros védelméért harcoló vörösgárdistákhoz, forradalmi katonai egységekhez nagy számban csatlakoztak Moszkva környékén élő magyar hadifoglyok is. Itt harcolt többek között hősi elszántsággal csoportja élén Jancsik Ferenc magyar vasmunkás is. A Guzson-gyári hadifoglyok vezetője Karikás Frigyes volt. Csapata az Alekszandrov Kadetiskola és a Kreml elfoglalásáért harcolt. A szerpuhovi hadifoglyok Holländer Sándor zászlóssal az élen a moszkvai Kurszki pályaudvar és a Kremlért folyó küzdelmekben vett részt. Közülük sokan életüket áldozták fel a forradalom győzelméért. Hősi poraikat a Kreml falai tövében, Lenin-mauzóleum közelében levő tömegsírok őrzik.

A pétervári és moszkvai győzelem után a forradalom hulláma előntötte a végtelen orosz földet. A magyar internacionalisták hősi harcának emlékeit sok szovjet város és falu őrzi hállás kegyelettel. Csak néhány helység a sok közül: Asztrahány, Jaroszlavl, Kazány, Kurszk, Ljubim, Orel, az urali Nyizsnij Tagil, Orenburg és Perm, a szibériai Krasznojarszk, Irkutszk, Csita, Omszk és Tomszk, valamint a közép-ázsiai Taskent.

Még több magyar internacionalista fogott fegyvert a szovjethatalom oldalán, amikor az ellenforradalmárok támadása és 14 ország intervenciója polgárháborúba sodorta a szabadságát kivívó szovjet népet. A szerző munkájának további részeiben e küzdelmekben részt vevő magyarok harcával és hősi helytállásával foglalkozik. Mindenekelőtt a szovjet Távol-Kelet egyik legnagyobb városába, az Amur partján fekvő Habarovszkba viszi el az olvasót. Ez a tőlünk oly messze fekvő város is őrzi és ápolja a magyar internacionalisták emlékét. A hajóállomás közelében, a folyó menti magaslaton

Magyar Emlékmű áll, rajta az alábbi felírás: *e helyen 1918. szeptember 5-én a fehérgárdisták bestiális kegyetlenség-gel meggyilkoltak tizenhat osztrák-magyar muzsikuskatonát, akik a szovjethatalommal rokonszenveztek. Győrkei Jenő Habarovszkban járva felkutatta és könyvében megörökítette a magyar katonák hősi halálának okát és körülményeit. Ugyanitt ír egy másik habarovszki történetről is, Hősének nevét őrző emlékmű az amuri flottilla támaszpontján van.*

Hazánktól tízezer kilométerre — a Bajkálon túl, az őserdő mélyén — a Tungir folyó partján sziklatömbökből emelt emlékművön olvashatjuk e sorokat: *„Ez a Magyar-gázló a Tungir folyónál, ahol 1919. évben a szovjethatalomért a magyar internacionalista csoport küzdött. Örök dicsőség a harcosoknak, akik a kommunizmusért estek el.”*

A Tungir folyónak ezt a szakaszát, ahol több száz magyar internacionalista halt hősi halált a sokszoros túlerejű ellenforradalmi erők elleni küzdelemben, a hálás szovjet nép nevezte el Magyar-gázlónak. Az itt lezajlott események, valamint a Tungir-csoport megalakulásának és esküje szellemében vívott harcának története eddig ismeretlen volt az utókor előtt. Közkinccsé válása a szerző érdeme, aki hosszú kutatómunka eredményeként a Vörös Hadsereg Központi Archivumában bukkant rá e titkot rejtő, megsárgult dokumentumokra.

Győrkei Jenő ezt követően a bajkái és a bajkálontúli harcokat idézi, miközben megismerteti az olvasót több, az egykori nagy küzdelmekben résztvevő és ma is itt élő magyar internacionalista veteránnal, többek között Nakovic Jánossal és Müller Armandal.

A magyar internacionalisták emlékét Szibéria egyik legszebb városa, a Jeniszej folyó partján elterülő Krasznojarszk is kegyelettel őrzi. A város népe emlékművet emelt azoknak a magyar kommunistáknak, akiket a Kolcsakisták 1919. július 30-án kegyetlenül agyonlőttek a 31. szibériai lövéseszed felkelésében való részvételükért. A szerző könyvének *„Véres júliusvég Krasznojarszkban”* című részében arra ad választ, kik voltak ezek a kommunisták és miért kellett meghalniuk.

Ezt követően Omszkba, az Irtisz partján fekvő csodás metropolisba kíséri el az olvasót. A magyar internacionalisták ugyanis ezért a városért is sok vért hullattak: Itt halt hősi halált — sok honfitársával együtt — Ligeti Károly, a forradalmi szellemű magyar hadifoglyok vezetője is, akinek a hálás omszki nép emléktáblát állított és utcát nevezett el róla.

Győrkei Jenő a szovjethatalomért küzdő magyar internacionalisták emlékeit az Ezeregyéjszaka földjén, Turkesztánban is felkutatta. A levéltárak mellett felkereste a harcok résztvevőit is — köztük az immár 50 éve Taskentben élő Bócz Károlyt, akinek elbeszélése nyomán életre keltek régi harcostársainak nagyszerű tettei, melyeket a szerző könyvében örökít meg. E fejezet illusztrációi is rendkívül értékesek, kár, hogy a szerző a 101. oldalon levő képet és aláírását nem azonosította a Hadtörténelmi Közlemények 1967. 2. számának 291. oldalán levő fotoval, amelyet tanulmányában Sziklai Sándor elvtárs özvegye „A kazáni ezred parancsnoki kara” címmel közöl. Ezen a képen nincsenek magyar internacionalisták, így a szerző által nyíllal megjelölt személy sem lehet azonos Sziklai Sándorral.

Győrkei Jenő a magyar internacionalisták hősi útján járva az egymillió főt számláló Baku városában is a magyar internacionalisták újabb és újabb nyomaira bukkant. Az itt élő emberek — a magyar hősökre emlékeztető emléktáblák és emlékművek mellett — napjainkban is végtelenül nagy szeretettel beszélnek „hazánk fiairól, akik a Kaukázus lábainál a szovjethatalomért küzdöttek”. A könyv írója e harcokról sok epizódot idézve számol be. Ezt követően az 1918. április 14-én Moszkvában megnyíló oroszországi hadifoglyok kongresszusáról ír, megemlékezve a magyar és nemzetközi munkásmozgalom nagy alakjairól — többek között Kun Béláról, Vantus Károlyról, Kellner Sándorról, Münnich Ferencről, Szamuely Tiborról, Rabinovits Józsefről, Gavró Lajosról, Varga Gyuláról, Papp Józsefről, Garasin Rudolfról és másoktól. Mindezek mellett foglalkozik még a Kijevben, Tomszkban, Novosibirszkben és más városokban harcoló magyar internacionalisták hősi helytállásával.

Molnár Pál